
חרדים ישראלים: השתלבות בלא טמיעה?

עורכים
עמנואל סיון קימי קפלן

מכון ון ליר בירושלים / הוצאת הקיבוץ המאוחד

שדרי מדידת ספר המילים לא באו כי אם לשלול השגת מטון בעזרת בלתי כשרה או באופן בלתי מוכרח, בבחינת: "ששט נבלה בשוק ואל תצטרך לביתו".

3. ... ראתי היעבודה" בדת - מפני אומה השקפת עולם אליה חזנו במונה המצ'יאליסטי - לא יצינה מקומה בדברי חז"ל, עם זאת, היהדות אינה מתעלמת וְלוּ לֹא־עָלָה קֶט מַחֲשִׁיבוֹתָה וְתִצְוֶהָ שֶׁל הַעֲבֹדָה כְּמוֹכֵחַ חֲשׁוֹב יְרוּשָׁי בְּמִלְךָ הַחַיִּים, אִלֵּם לֹא כִעֵךְ נִעְלָה תִשְׁגֵּב, כִּי אִם כְּקִנְיָן כִּסֵּס אוֹתוֹ מִרְעַת הַטֵּיף הָאֲנִשִּׁי עַל חֲמָא שֶׁל אֲבִי הַקְּיָיִטָן...

4. ... בעוד האדם הבלתי מאמין סבור כי כל הצלחתו מקורה בכוח שילי, בעמלו הרב, במשורותו המכריזים וכל כיעו"ב בחינתו: "יבחו וישעם ידי עשו לי את החיל הזה", הרי לעומתו יהודי המאמין חייב לשנן לעצמו את התיבה הכרויה כי בכל עבודתו המאומצת אין הוא כי אם מתקין את המכשיר הרבו אמור להגיע אליו השפע האלקי, זאת והי לא מדי!

סקטט זה מלמד על הגישה הרווחת כיום בחברה היהודית שלפיה העבודה התורנית היא מחוזה לעומת עבודת האל באמצעות התמסרות להגות וללימוד. התשובה בכזבה זו, המתפרסת על עמוד שלום, מגלמת את שלוש ההתפתחויות הרווחות בחברה היהודית כיום ביחס לתפיסת העבודה, אשר בהלקן ארון באמנו זה, ראשית, יש בה משום קריאת הוגה על מה שהם מכנים "השקפת עולם סוציאליסטית" ומרכיבית, גישה תנופתית מנייגת את ההשקפה המקובלת בחברה הישראלית. שנית, יש בה קביעה שהמסורת היהודית לא העמידה את עבודת הניגום זה מוכיח נשגב, אלא כקנס וכמס שיש לפרוע בהתייצב הפרט מול אלוהיו. שלישית, הגדרת מושגי העבודה באמצעות התנגדה "ישראלית-חילונית" השואבת לזרם, מן הגותות המודרניות אוניברסליות ביחס לעבודה. מתוך השקפה זו קייר האפיון של העבודה הם: יעילותיות, יעילות ואמנה לגבי היחס הישיר בין תוצרי העבודה לבין עמלו של הפרט בעולם. בהתאם לכך, בכל פעם שאדם מתלבט אם לעבוד או ללמוד, עמלו של הפרט יקטור ימליצו לו לעסוק בעבודת השם ולהפחית כעבודה חומרית, גישה הנוכח בתמיכה קהילתית ואישית. התפתחות מסוג זה להפחית העבודה היא ייחודית וקשורה להקשר הישראלי שבו צמחה קהילה זו. השונה במידה רבה מכל הקשר אחר שבו פורחות קהילות חרדיות (ארצות הברית, אנגליה ואחרות), בהמשך לנישאים אלו מטרות כפולות:² ראשית, לפרוס ולנח את

3. ראו: גי שטרלי, "קורס וחיל בתפיסת העבודה: המקרה של האורתודוקסיה היהודית בישראל", חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת העברת בירושלים, תש"א: 4; N. Städel, "Is Profane Work an Obstacle to Salvation? The Case of Ultra-Orthodox (Haredi) Jews in Contemporary Israel," *Sociology of Religion* 63(4), 2002, pp. 455-474.

להתפנס או לחכות לנס: המלכוז החרדי והשתקפותו ביחסי תורה ועבודה נורית שטרלך

מתיחה

בכתיבה יגיע כפיך כי תאכל - אשריך וטוב לך: " (תהלים קל"ח, 2) אשר התפרסמה בעיתון המודיע פונה כותב חרדי, המגדיר את עצמו חרדי בחשוכה, אל מערכת העיתון בשאלה אם יש טעם בעזיבת מקום עבודתו כדי להקדיש את כל זמנו ללימוד תורה. הכותב מנסח את שאלתו כך:

הייתי מאוד מבקש להכיר את גישה של היהדות המאמינה ליעך היעבודה. נכון להגיע זה, הגיע מפני מכיחה של צומת דרכים: סתם - עו רצוני לנטוש את מקום עבודתי ולהכנס ראשי ורובי ללמוד אינטנסיבי כ"יכולי". זאת, מתוך מטרה למלא את החסר העדל הקיים כי כתיבאה מגילת תרבות - תרבות אבותי - כדי אשר ידלצ'מעלי. אותם אלו שעצמו מסך עשרות בשנים בראש הפינידה ההיטלית שבמדינת ישראל. מאידך - מרע אנכי הישב לתובתי הולמתיים כעל וכאז באחזקת המשפחה שהי". תוצב נמן להיום היע כזה שטרות הפינה נולות שעות רבות מסוד יומי, שטרותיק העיקר היע, לראבני, לימוד תורה. לאור כל האמור אבקש ליע: א. מהו ההתחשחה של היהדות האורתנית לנושא זה? על ערך היעבודה". האם רואה היא כי כמעשה שכלתחילת, כוכית שלא יענה, או אולי טיעוב שביעברו ב. היכן בדיק עובר תובול היק שכן התבטוח על מי שאמרי הייה העלם לבין ההשתלחות המתחת והתבטוחות?

כדאי לעיין במספר תשובות לשאלותיו של המאמין שהתפרסמו בכתיבה (שם):

1. בניגוד לזינוכן הסוציאליסטי בעברן הקיבוצי, הרי היהדות המאמינה החזיקה מולאות בעצם הפרט "עבודה" משום ערך ועלה הערוב כמי ענמי.
 2. בין הגרות מפלת התנה מיניע כפי לבין סיפסת "העבודה היא היע" - ישל ברכיה חזנו במשך שנים מספר הרווח כמתנה השטאל הישראלי - אין ללא כלום:
1. המחקי התאפשר הודות למעקים ולמלגות שניתני בהם מהאגודה הישראלית לקינות מחקר חינוכי, קרן עמידה היצע מטעם מכו ציריץ לחליות העינות, היישוב מתינת ישראל; המרכז ע"ש שייך למחקרים במדעי החברה וניתני לוי אשכול לחקר החברה, הכלכלה והמדינות בישראל. כמו כן התנו וניתני מהאפשרו הרווח למלגת פוסט-דוקטורט מטעם קרן גינובניג לשנת 2000-2001, ומטעם בית הספר ליהודיות באוניברסיטת קיימברידג'. אני מודה לתמור אלארי, למיעון ארון וליאירן גילן על הערותיהם לניסוח השאלה ולתשובתה על המאמר.
2. מי אליה, המודיע 51 (14783), י"א בתמוז תש"ס, חוספת, עמ' ת.

הפיסת העבודה והפרנסה כפי שהיא עולה בקהילה החזרית, שנית, אבקש לבחון באמצעות תפיסת זו את חסימתן של תופעות דתיות עצמיות כמו גם עמדות ביקורתיות בקרב חברי הקהילה בישראל.

1. החברה החזרית בישראל וערך העבודה: תיאוריה ושטת המחקר

רבות נכתב על הפיכתה של החברה החזרית בישראל לחברת לומדים מובדלת, כמו גם על פניה הייחודיים בהיקשר של החברה הישראלית.⁴ כמו כן, נעזבו עבודות ומקרים אשר הצביעו על מרחב מתמשך ונצרך כחוצה מאפיינים אלו במגע עם החברה הלא-חזרית. ספרות זו טיפלה בעיקר בשני מוקדים ומסבירים מרכיבים להתנהגות הקהילה בישראל ולכוחות אופייני: אידהוסינתזה של החזרים בשוק העבודה הדתית שירותם הנצבא.⁵ התחנים העולים מן הסקרים והמחקרים הללו מלמדים על שני מאפיינים חשובים של הקהילה החזרית הולוונטיים למאמר זה: ראשית, היותה חברת לומדים ולא חברת עובדים, כלומר קהילה שבה ערך הלימוד עולה על כל מנעה דרישה דתית אחרת. גישה זו מובילה לכך שרוב חבריה מעדיפים להחמסר לחיי הישיבה,⁶ מצב ייחודי מבחינה

4. ראו: ז' אלאור, משפלות נכונות: מפולגן של גוים חזרית, תל אביב: 1992; ע' סיון, "חברות מובדלות", אלפים 4, 1991, עמ' 45-99; מ' פרידמן, החברה החזרית: מקורות, מנגמה ומחלוקים, ירושלים 1991, עמ' 10-188; H. Solevitchnik, "Rapture and Reconstruction: The Transformation of Contemporary Orthodoxy," *Tradition* 28(4), 1994, pp. 64-130.

5. אפסר למצוא דוחות וסקרים על אידהוסינתזה בשוק העבודה, ראו למשל: ע' גונן, פנישיבה לעבודה: תפיסת האמיתות ללקחים לישראל, ירושלים 2000. בושא גניוס הנצבא ראו ש' אילן, דמות גניוס של בניגד הישיבות - הצעת מדיניות ירושלים 1999. לנשא היות לישראל הנצבא כפי שהוא משתקף בפניהם של חברי הקהילה חזרית בישראל: "Other-Worldly Soldiers? Ultra-Orthodox Views of Military Service in Israel," *Contemporary Israel*, (forthcoming).

6. כפי שנולה מש' שפנספר, הישיבה הלימאת בהתנהגות, ירושלים תשע"ג הישיבה החזרית בישראל הוכח למטר הנטי שבו לומדים זה הגברים. בקרב הלומדים, מספר שטח הלימוד הוא כמות בנות בקום לאוכלוסיה הלא-חזרית. בכל הארץ, למצב ירושלים, עומד מספר שטח הלימוד בקרב האוכלוסיה החזרית על 19.6 שנים, לעומת 11.5 שנים בקרב האוכלוסיה הלא-חזרית. בירושלים, לעומת זאת, מספר שטח הלימוד בקרב האוכלוסיה החזרית עומד על 23 שנות לימוד לעומת 13 שנות לימוד בקרב האוכלוסיה הלא-חזרית. גברי-סיון, גונן זה עומד על 30.8 שנות לימוד, לעומת 10.7 שנים באוכלוסיה הלא-חזרית, ראו: מ' דהאן, האוכלוסיה החזרית והשטח המקומית, ירושלים 1998.

היטטויות אשר אין דומה לו בשום קהילה אחרת, שנית, היותה קהילה דתית שגורה המלווה באופן ניכר בתקציבי המדינה.⁷

כתבות וסקרים הרגישו בעיקר את הקשר בין הסתגרותה של הקהילה לבין הדרישות הערות מתאפיינת בהשתמטות מתחומי העבודה והפרנסה בשל הקהילה החזרית של המדינה בקהילה (כאמור, בתקציבים, בקהילות במסגרת התמיכה הגורמת של המדינה בקהילה (כאמור, בתקציבים, בקהילות במסגרת הכדומה), כמו גם בשל רצונם הדיישים של חבריה להשתחרר משירות צבאי.⁸ היתה רווחה זו העומדת במרכז עבודתו של אלי רבון על החברה החזרית ומאפייניה,⁹ והוכחה ככלוח מספקת. לעומת, אם חברי הקהילה החזרית היו מחויבים את מסך לימודים בישיבה רק בשל יצול הפסד מן השירות הצבאי, עם קבלת הפסד: המיוחל הם היו עוזבים את הישיבה ומשולמים בשוק העבודה הישראלי. לפי מתקורו של רבון ההפך הוא הנכון: גם לאחר קבלת הפסד החזרים מעדיפים להישאר במסגרת הלימודית ולא להשתלב בעבודה.¹⁰ כלומר,

7. החברה החזרית מתאפיינת בשעור גבוה של שני הלוח בתקציב המדינה. רבון ולקיטב הקרו את מקורות התכנסו של משפחות חזרות שראשו מצוי בגיל העבודה, אך לרוב בישיבה ואינו עובד. זה מצא שקצבאות הלוחים מרחו בממוצע 27 אחוז מסך הבטוח המדינית ושקצבאות אחרות תרומות 31 אחוז משכרם מסך ההכנסה. לעומת הפסד משרות הצבא וקצבאות המוח ללומדים בישיבות רחבו בהכנסות מצבורה השארו את הגברים בישיבה עד שנת האובדנים של חייהם באופן המקטן את פרובצואל ההשתלבות שלהם. ראו: E. Berman and R. Klimov, *Human Capital Investment and Non-Participation: Evidence from a Sample with Infinite Horizon*, Jerusalem 1997.

8. ומסקי טוענים כי המריצ מדינת הרווחה בעיקר הגלייה בקצבאות הלוחים שנות השבעים השפיעו בצורה קיצונית על גורמת הפירוק בקהילה החזרית. ראו "מישור רצו מנסקי, קצבאות הלוחים והלוחה בישראל: ממצאים ראשונים, ירושלים 2000, עמ' 23.

9. שטח הרווחה הללו ספצות בעבודת רבות השקיות פכורה החזרית, הן עירוניות והן אמריטות. ראו: ז' "החזרות השתחררות: דוגמ של ישראל העלונית", אלפים 15, תשנ"ג (1997), עמ' 234-254; ש' אילן, חזרית בע"ב: תקציבים, ההשתמטות ומיסות הרוח, ירושלים 2000, עמ' 111-145; E. Berman, "Sees, Subsidy and Sacrifice: An Economist's View of the Ultra-Orthodox Jews," *The Quarterly Journal of Economics* CXV(3), 2000, pp. 915-953.

10. כרסן מדגיש כי פסור מיועק לגברים בני 25 שיש להם לפחות 5 ילדים ולגברים בני 41, ללא קשר למספר הילדים. הוא מראה כממצאו כי לא רק שאחיו של 41 שיעור הלומוים בישיבה אצו יורו, גם אין כל ראה לידודה כמילא 35. דגא מראה כי בשנת השבעים 46 אחוז מן הגברים החזרים כמיל 35-40 כעלי המישה לידים יורו, בחרי בישיבה ולא בהשתלבות בעבודה. למרות שטח בעלי פסור משירות צבאי, ראו עמ' 918.

המסור מן העבא אינו יכול להיות הסבר יחיד להתפתחות הייחודית של הקהילה החרדית בישראל. ממצאי וטענותיו של ברנר מציגים התבוננות נוספת על הקהילה החרדית, על האידיאולוגיה שלה ועל יחסי עם החברה הישראלית הסובבת.

הגישה המוצגת במאמר יתקף בעיקר מונחיהן של שתי מסורות סוציולוגיות הראשונות בחוגן את החסר בין חוג לבין המחשבה הכלכלית והוציאה התברזים, ואילו השנייה מנחה מונסטרציות דתיות בהפגמה המצוינה למאפייני המודרנה.¹¹ הענה המרכזית הטבעה בגישה הראשונה מלמדת כי התבוננות בפעילות כלכלית שונת יכולה להיות אכן בחוג להבנת שינויים מתטבטיים ואמורטיים בקרב קבוצות דתיות שונות. הבנת החסר בין חוג לבין החוגי הכלכלה השונים מהווה ערשה להבנתו במרקם היחסי בין חוג לבין חלול דתיות וכלכלה להשתנות.¹² הדמיון למונח החרדית כיום מציגולוגיה ברבר תבונותן של הדתות בנות זמננו במשג עם המודרנה, אפשר לטעון כי הדתות מכלול מרכיבים ואסטרטגיות אשר הוטבעו ודובטלו בעקבות החליפי המודרנה. לומר, בגיבון למודרנה, קבוצות קהילתיות ודתיות (הן חרדיות והן בחוג האורתודוקסיה) פרוחת בעידן זה בשל נטייתן לפרש מחדש, למוג ולהחיות סמלים וטקסיקיות מסורות. מאידאולוגיות ומסערתות מסמנת שונות ומגוונות, עד כדי היווצרות של מוצג דתי וחברתי חדש.¹³

ניתוח המנייני של הפינת העבודה יכול, אם כן, ללמד על תהליך של בניית

11. מסווה זו צמחה בעיקר מחקר עבודותיהם הקלאסית של פרנס וברן ודני זומברט על יחסי חוג הכלכלה, רבר המחקר בהגותה של העבודה כיסוד דתי (קולוזיוני) ובתפיסה לפעולה רציונלית; מי רבר, האוליקה הפונטסטנטית ודת הקפיטליזם, הלאביב 1984. ולהתוואה ראו: W. Sombart, *The Jews and Modern Capitalism*, New York 1951 (1911).

12. מונח מרכזית הקבולה כיום בסוציולוגיה על חוג מודרנה כי עידן זה מתאפיין בהתחזקות רחה בחוג של שינוי ודיקלי המופיע כבזרה בעלת טבע אחר, המתאפיין בשינוי רכ של מני חברה והתבוננות ראו למשל: L. L. Dawson, "Anti-Modernism, Modernism, and Postmodernism: Struggling with the Cultural Significance of New Religious Movements," *Sociology of Religion* 59(2), 1998, pp. 131-156. Y. Lambert, "Religion in Modernity as a New Axial Age: Secularization or New Religious Form?," *Sociology of Religion* 60(3), 1999, pp. 303-333.

13. לפינת בענה זאת ראו: מי כייז "יהודיים על היסס בין חוג לכלכלה", מי כייז שישון (עורך), *דת וכלכלה: יחסי עמלי, יחסיים ושינויים*, עמ' 47-33, London, 1992. J. A. Schumpeter, *History of Economic Analysis*, London 1954.

14. ראו למשל: "Varieties of Sacred Experiences," *Journal of Religion* 39(1), 1999, pp. 1-11.

השקפה דתית המתפתחת והמבטשת בקהילה בישראל, בחזיתו להתמקד בשאלות אלו חוג היענה והצלחה של מלוחות וטקסטים פופוליים המתורגמים בקהילה החרדית כיום, ובחינתו של ראינות עומק אשר עובד עם חכמי קהילה חרדית בישראל בשנים 1997-2002. ביצונו להיניש כי מחקר זה מסתמך בעיקר על ראינות עם גברים חרדיים המגדירים עצמם ליטאים (אין חוג כולל ניתוח של מקורות מסידיים, אלא רק כדוגמה השואות, ואינו בחוג את החסר לצבורה בקרב נשים, נושא מרכזי חודש התיחסות נבולח).

חרדיות ובדיסטינדיה יהודית.¹⁵ אחד מן התפקידים המרכזיים של גברים בקהילות אלה הוא היחסי מתורגמים ושינויים של הטקסטים הקדשים, חלוקה זו מעניקה לגברים את המסכות החרדית והיסטורית לחיות אלו האמונים על חוגנו של הטקסטים המסודרים, ולצוקת אותם לחיי היומיום של החברים החברית בקהילה. לנישא זה יש משקל רב כיוון שקהילה המרכזת בטקסט ("קהילה סקסואלית"), הסמכות בקהילה, בזכות חרדית כאגר סקסואלי זה של ידע בחוג כייז גברים למדנים, מחוקק צמרים, ניתנת לום הסמכות לפרש מעמעות עתיקות, ולצוקת פרשנות אלו לחוג עקרונות קוסמולוגיים המכתיבים התנהגות ותיקון חבתי בקהילה כיום. בהמשך למאפיינים הללו, בחוגנו במאמר זה לפרש את התפיסה העולה מתוך השקפתם של הגברים בקהילה, בין אם כמוראיינים ובין ככתבי הספרים והקונטרסטים. בעקבות זאת, ראינות השונים נערכו חוג מכת פנומנולוגי שיטות, רבנים, ספרים סחיים, עיתונאים ובעלי מקצוע.¹⁷

העניין כמותו הליטאי קשרו במסורת חובנותה של קבוצה זו, ובחירתה בחוג המרקם ומגוון המאפיין את החברה החרדית.¹⁶ הקהילה הליטאית-חרדית רואה

15. לרחבה בנושא זה ראו אלאר, שפיילר, ונתנו: *Unheroic Conduct: The Rise of Heterosexuality and the Invention of the Jewish Man*, Berkeley 1997.

16. קהילה חרדית רוא קהילה סקסואלית, להיתכב ראו: M. Friedlander, "Life, Tradition and Book Tradition in the Development of Ultraorthodox Judaism," H. E. Goldberg (ed.), *Judaism Viewed From Within and From Without: Anthropological Studies*, Albany 1987, pp. 235-256. B. A. Holdage, *Void and Torus: Transcending the Talmud of Scripture*, Albany 1996, M. Halberstam, *People of the Book: Canon, Meaning, and Authority*, Cambridge, MA 1997; H. Sokolovitch, "Rupture and Reconstruction"

17. היענה עומק העולה מרביינים ומטיענותם על גביים שונה מאר מוז של שנים המבונות, עמ' 69-74.

18. ראו: מי פרידמן, *החברה החרדית*, עמ' 6-7.

עצמה המסך ישר לתרבות המזרחיים עצמה בליטא. אחר המאפיינים המרכזיים אשר זכו להתייחסות מוחלטת או בקהילה כיום הוא הגישה המתודית-רציונלית והרחבת ההלכות שהתגבשה בהשפעת ר' לייבא.²⁰ החיבור עם תורת זו החזקן באמצעות הישיבות הליטאיות שהוקמו בארץ בשנות השלושים והארבעים של המאה ה-20, בסיוע ודברים שעלו לישראל לאחר השואה ובמיוחד באמצעות יצירת טוריקה וטסלניה המתורפקת על הצבר של ליטא ורובניה.

היחס לעבודה והגישה הדתית המקיבלה בקהילה כיום הם העבר של שני ביקורות מרכז שמקורותיהן הקהילה בנעו לשני היבטים קונטקסטואליים: האחד, נע בין התנגדות לבין הסכמה בחברה הישראלית בעיקר ביחס למה שחבר הקהילה מכנים "עבודתו של הבלתי נאמן". שיה זה מתאפיין במורכבות, כשינויים מודיים ובחדשנות בלתי נוספת של משפחות דתיות ופרקטיקות. השני, עיקרו דילול עמוק עם חברי המסורת הרבנית על גידוד העבודה והפנמה והשלימותה.²¹ אמרות מן המקורות נבגן "יצע כפר לי האבן - אשרך ושוב לך ו". "גדולה מלאכה שמוחמת את בעליה..." (גטין ס"ז). מקבלות פרשניות חדשות בתגובה למבינה ההלכותית-טורית. בשני המעשים ובאים אגתה את הגישה החרדית לעבודה הן התייחסות ביקורתית לחברה החרדית ולמסורת. בהמשך אבין כיצד גישה חרדית זו הצמיחה מאפיינים הייחודיים. וזאת הן המקלות ביותר גם ובמשמעותו בחיי הפרט. בספר האחרון של המאמר אצט גישות ביקורתיות ומחלוקות ביחס לגמנות הדתיות שנתגששו בקהילה. כפי שגן עולות מנקודת מבטם של בחורי ישיבה שאחזם לאינתי.

19. ראו י. ברושפר, "עולםם הרוחני ומשמעות החינוכה של גימני הישוב הליטאית", *השגן האדם היעודי*; בעטו שמי למחשבת הדתות, חיילים השליח עם קצת-דבר, ולגישה ביקורתית לקראת המקורות והתבטחים ההיסטוריים של המגזרים האר; *The Faith of the Mitnvaadim*, Baltimore and London 1997.

20. אסף הקינות על עבודה נפתח ראו: מ. אסף, *עבודתו מקורותיה*, ירושלים תשמ"ה. להשואה לישקופה הערות לעבודה בספרה היהודית ראו: מ. אילי, *פעלים נאמנים*, מלאכת המעמד במסורת ח"ל, במעשים 1987; ע. פריש, *יצע כפר*, קום הקרא אל עבודתה, ד"ר ארכיב 1999; י. עזריה, "יחס פחות התבנה לעבודה", *בשרה קריב* כ"ז, תשמ"ד, עמ' 163, 144. לצורך העבודה בחלוקה, ראו: ר. רש, *העבודה והעבודה בחלוקה*, עמ' 118, תשמ"ט, עמ' 43-50; א. שפרה, "עבודה - שורשי ומשמעותו של משע - ערך יעדי", *טולא*, תשמ"ט, עמ' 28-47. להשואה של חולקים חוקרים-מחשבהים בחטי חרדה ועבודה ראו: כ. מר, "הלמו תהו דרך ארץ", *בר אילן*, ספר השנה ב, 1964, עמ' 134-162. כמו כן ראו: מ. מרוזן, "מורה עם דרך ארץ" *המורשת המוח אוניברסי*, מ. ברוך (עורך), *תורה עם דרך ארץ*, המהד"ג 1987, עמ' 176-177. כמו כן ראו: M. Aberbach, *Lubov. Cracks and Continuance in Ancient Israel*, Jerusalem 1994.

כיצדו להגיש כי לא אחיב במאמר זה כוונתו הגורמים ההיסטוריים, התבטחים והאוניברסליים אשר הביאו לצמיחה של השקפה זו.²²

2. כסף, עבודה וניטול חרדה: התגובות החרדיות ל"אתיקת העבודה הישראלית"

כדי להציג את התפיסה החרדית לעבודה, אבליש לבחון את הבסיס אשר נגזר ובמקובליו שיטה זו מתגבשת. תחילה אבין את המרכיבים בהשקפה החרדית שפרסו או למדים על הדרך שבה חברה חרדית ומפרשים את חתם העבודה. הממצאים מלמדים כי ההתייחסות השלילית לעבודה היא ביאוש וכראשונה תגובה למה שהמאמינים רואים כהתנגדה במציאות של החברה הישראלית ומה שהם מכנים המאפיינים השליליים אשר צמחו מתגווג זה. בתהליך זה של פישוט וזרעם למציאות אפשר ללמוד כיצד חברי הקהילה הבינים את הבסיס המחשבתי-ביקורתי נגד מאפיינים רבים המבטעים ליתום בחברה הישראלית. כלומר, ההתבוננות בעמדה החרדית כלפי העבודה בינים את הבסיס המחשבתי-ביקורתי נגד מאפיינים רבים המבטעים ליתום בחברה הישראלית. כלומר, ההתבוננות בעמדה החרדית כלפי העבודה וההתנהגות הנגזרת מכך אינן יכולות להעניק המונח שלמה. עליו לבחון תחילה כיצד מתגבשת הביקורת, מהם מאפייניו ויצעו אלו תורמים ומפרצים את יצירתו מה שקודם החברה של השקפה שלילית כללת סמלים וקווי אפיון אשר אינם מתקיימים דווקא במציאות. כלומר, מדובר בהתליך פרשני המושפע מהקיימת, מפליסיפיות ומאידאולוגיות שונות אשר בעצמן נגזרות במחלוקת בחברה הישראלית. המבט החרדי על העבודה משקף תמונה מורכבת ומסוימת של אידאולוגיות אשר אינן עולות תמיד בקנה אחד. כך למשל אפשר למצוא בכתבים חרדיים הקיימות רבה לכתיבים ציוניים על עבודה, בעיקר "עבודה כרת", אשר עמדו ועומדים תחת ביקורת עכשווית בחברה הישראלית הלא-חרדית. שיה מסוג זה מלמד על נטייהם של אותם נותנים להתעלם מן הביקורת והמתרשטת בחברה הישראלית הן ניסיון להפחית יצירה קוראטיבת פחות או יותר, בהדגשת סמלים בולטים מן המורשת הציונית. כמו כן, עמדתם מושפעת רבות מן המאפיינים המודרניים של עבודה הן הגשת והשפעות השליליות אשר לרדים נטעות מיישומה בחברה ובמדינה בישראל. כפי שגדלה מלאכה, הכי יואל שוררן כתב:

למלאכה אין שום ערך, אלא אם כן היא משמשת כאמצע לבידודו הרוחני של האדם. שאם לא כן, הרי חלילה הופכת העבודה לרוע, וסופה להיכשל ככל האלילות. דבר זה יחכה בדורנו, הולצנים שבאו מארצות הסוציאליים עם רעיונות של חשיבת המהדור, אשר שייטן היא אלילות, שמשו שראו נטעו מהאמנה של "יחזי יעצם דיי", ונחו חיש מרד את "יענותיהם אלו. גם במקומות אשר לתמו על ערך העבודה, ובמיוחד

22. ראו ג. שטרלי, "קורש וחול בתפיסה העבודה".

העבודה העברית, מטאפיזיקי, מניחים את העבודה היא בערך נשחק והולך. יק. ערכי הירידה הנצחיים הם קיימים...²¹

ברבים אלה מסתירים את הטענה המרכזית כלפי העבודה על פי רוח הציונות. הפיכת העבודה לנדל אצל אבות הציונות מהפשיט כאן לעבודה אליילית ובשליה מוחלטת של האמונה היהודית. השימוש במשנים טוהר הרפואה הציוני, ושילובם עם מוסכמים הלניסטיים, חוזרים פעמים רבות בכתבים חריזיים, אך כיקרות על שמוי הרגל של הנצחית הציונית. העבודה נמסכת כאן כמות משיגות המהווה חלק מקפריה ציונית חלמת לעומת יציבותה של המחשבה היהודית שדאט מננה לשלמה של העבודה כהיות הציונית. הכותב מדאח כי המחשבה הסוציאליסטית ביחס לעבודה כשהיא וטרדיג זאת הודך שהיא משושמט בסוגיה המעוררת מפילא מחלוקת בחברה הישראלית - מוגיית העובדים הוגיים העסקת גרמס מדגישה לדעתו את כשילומה של החיה הציונית שאותה מנמחים הכותבים בהזדמנויות רבות.

העבודה החילונית, מקורת מבט חרדי, אינה רק חלק מן האידאולוגיה הציונית, אלא טומנת בחובה מאפיינים שליליים במקורות רבים אחרים. מאפיינים אלו בנויים בעיקר כמה שחברי הקהילה תוספים כפירות האסורים של המודרנה. ספור של הרב חיים פרידלנדר שיתחייב מלפד על ההשקפה הירודית המוגנת לעולמים השונים אשר החברה הישראלית העמידה ואימצה ביחס לעבודה. כפרק "שמוח בחלקי". פרידלנדר טען כי בני האדם לאורך ההיסטוריה האנושית עסקו רבות כמה שהוא מבני הציפורי לייצל את הכלים, והיינו - את האמצעים המסורתיים את האדם. לדעתו, העבודה החילונית מקרבת מאפיינים שליליים כגון שפע, מנתנות, רווח והעלאת רמת החי של הפרט:

הצייט כל טעי הנצואת כדי לשפר את איכות החיים, תעשה פעולה למיניה לעמלל הכלים, אך כבר בימי הראשית היו אמצעים משופרט ועילים פי אלקי אלפי פעמים, ובכל זאת השפע הוה, לא זו בלבד שלא נרם להקטנתו האנושית, אלא אף נרם להתרדויותו, הרפיזי היה עדין לקטין את השפע, כיוון שהוא קליק את האדם, ויהי לע ששטוח לחטוב, שדששע יקום את האדם. השפע הוהק מקליק את האדם, כך אנו למינים מהשנים הראשונות של האנושות, שאם ביריות הראשונים אשר היו במדרגה גמרה חור - השפע ורדוה, היה הוה הרבים חורא בהקפם.²²

קטע זה הפקירו לגנריו למאמין הרחי חצי בפעואת של החברה הישראלית כיצד להתייחס אל הענפים והמחשבות הנגזרים את החברה מכופי, העבודה בחברת הישראלית-חילונית מצטיינת במכשיות לקים מטרה אחת בלבד: שיפור

21. שוורץ, גנולה פלאמה, ירושלים, תשס"ג, עמ' 22-23.

22. א' ספר, ספר שית חיים, עמ' 57 וכלא מקום שנות חזאנס.

וייעול איכות החיים של הפרט. עמדה מסוג זה מפמינה, לדעת הכותב, את הפרט על רצונותיו, צרכיו ועולותיו; במרכז הנתיב האנושית, כמות, התפיסה המודנית כפאוז ישראלית מצטיינה במחשבה התרדית בפעילות משיגות ושגויה. גישה זו מכירה את הרבים שדובאו בפיתוח המאמה, לפיתח חודיים מתייחסים לעבודה במשמעותה הסוציאליסטית כהיות-אסוף. לפי הנחתם של חברי הקהילה החודית, גישה זו רואה בעבודה ערך משום שהיא צמצמה את רוחותו של האדם כמרכו כמטרה במצי עצמה. את העמדה הסוציאליסטית המתפשטת לדעתם בסימנה "העבודה היא חייט" מחברם חברי הקהילה לפה שהם רואים כגלי המשיגות של החברה המודרנית, קרי העבודה-לשם מוגדחו והפלאות איכות שגונו החיים של הפרט, גישה זו מצביעה שוב על העובדה כי הביקורת החרדית מתעלמת פעמים רבות מן המחלוקת השונות הקיימות בחברה הישראלית ביחס לעבודה ובחסם לשקויים שהיא עברה. מטפד בנין עולם, ספור הרדבה לגבי ישיבות, כתוב הכותב האנושית על מה שהיא רואה כיהת בין עבודה קשה לבין משרות וביטול חודה: כמה ביטול חודה ומפילה גימס להם בגלל המוחות, שהי נאלצים לעבוד שעות מרובות כיום, להפנים אף כלליה, כדי להחיות נספים עבור מוחות. תעופד לזכויים כל לקיימת העצום להודח עמדי להם, מן מבני המדרש חון ביחידות בבית, וכל העלולות וברבנותם תעופות קטנות, והולכה והתייבשה מהם המלולות בעיני הרווחה שרכשו להם בעיירותם כישבות, והוגינם 'מרגשמים מוח ליום, מן כמו בני חודה מחובשו כת המדרש עמו תלמוד לחלוטין בגלל ששקפו בחובתו עבור שגונו היירה החרדית וכושיה. וכן כמה מהם, אף שלא עזבו הלומים להליטי, עבדותו לפחזה לשליש לזכויים, תעקף מהם חלק גדול מיהת חודה ותפילה.²³

ברבים אלו הכותב מטאר את העבודה כסוג של פעולה השייכת לחסום "ביטול חודה" המחייבת הפילה חודטה עמקיים. העיסוק בעבודה קשה, השקעת זמן בפעילות זו מקושרים לכמיהה של הפרט למודות ולרווחתו בלבד. דבתם סתאר את בני הישיבות אשר כמהו נהו אחר סוג זה של עבודה כשטיים אבריים, הלכו אתי מותרות ונזונות ריקנות מחוכן. עבודה כסוג זה מצטיינת בפעילות אשר נעשה לזכויים את יכולתם של באאניים רבים לחלק את זמנם בין תורה לעבודה, שהביאה לצמצום כוחם הרחי בלימוד התספלה. כאן את רואים כיצד הזמאניים משתמשים כמה שהם מנסחים המשחלמת של האדם רחא מחויב לעסוק בה ללא נחת. עבודה מסוג זה היא בעלת חור רב וירא עלולה לאחזי בנוך כדירוק, סוג כוה של השקללות העבודה על חייו של הפרט הוה עיקר האסון המשותף לזכויים בעיסוק בעבודה. כלומר, הפחד העיקרי העולה מן הכתיבה החרדית הוא מהשקללות העיסוק בעבודה ומההמכרות לתוצייה. האדם החילוני מצטייר כפרט העוסק כל הזמן בפעילות זו, התמכרות אשר אפילו אינה

23. ספר בנין עולם, ירושלים, תשנ"ג, עמ' 7.

מאפשרת להיות חיים דתיים המשלבים עינים לזוהר. בהמשך לבן, גם האדם השואף להתעשר מבחינה דתית ולהלך את יומו בין גזרה עבורה אינו יכול לעשות זאת מפני שהדרישה המורלית, כפי שזו משוקפת בברייתו, היא לעבור כל הנוסח ללא הפסקה. הרישה כמגוון מתמרטט כעיסוק מתמיד בחוב ובניסוג מחולטת מן הפרט מן הקדושה ועבודתו האל. בתוכן כרוגמה נוספת מידך הספר שלזתמתי,²⁵ של חוב שלמה הלבנה, כקטע שבו הוא מתאר את הקשר בין לימוד התורה, לבין דוחם לעולם הזה ולבין ההכנה לחיי העולם הבא:

העולם באמרי: רדנים רבות מהן, מרבנות ויכולי: בער העניק, על מסור, מקדוה תפישת תפשי, כולם צריכים ללמוד תורה שנים רבות ולהתעורר תמיד בעסק התורה בקביעות, כל אחד במקומו יהיה מקדש עם שמים: בשמיות מלכה, כמות העסק, בינומה האישית, לא באמני עיקר - אלא - השלימות: הלאה יעקן לרבות יום מה אל העולם: בידות כוחות, והמחיות כוחות מכל הקטע שלו: המוחיות, הבחיות, הקלות: ... הערת רענן: הנאות העולם מסול - מרדמות: התעמולה שלו - גזרות דמיות, הענינו עצמנו רק דמיון, ונאור של ממש כמעט ואין עם. [נסח נהירה כמורפס אחרי כסף, כבוד ומחורות]²⁶

ניתוחו של שיה זה מצביע על אפטייה העיקרית של העבודה החולנית שלהם כמגורים חברי הקהילה: סיפוק צרכיו האישיים הדאמכים של הפרט: הפקדנות והעלאת רמת דתו של הפרט; העור תוכן ממש; גישתו כסף ומותרות חזרתיים בלבד, מרכיבו של השיח המוגבר לעבודת מרכזו מן ההתנגדות לפנה שנים רדנים כמאפייני העבודה הענינית והמורלית המורגים את התנגדותו של הישראלי שאינו חרדי.

ניתולו של שיה בקורותיו אינו מספיק כדי לבנות השקפת עולם דתית ציבית, הוא מחייב ציורה של אלטרנטיבה דתית, מחשבתית והתנוונותית. כדי לנבש אלטרנטיבה חרדית לתפיסת העבודה, חברי הקהילה עושים שימוש במספר מקורות מחשבתיים פרשניים, כדורים, מפרשים ודעות סללים ומשמעותית אל תוך השקפת עולמם.

3. "השקל על ה' את יהודי והוא ילכלך" (תולעים י"ה, 103):
בחוזה ומינו של כתבו הקאנון

עיון במקורות החרדיים-ישראליים מלמד כי כדי לבנות אלטרנטיבה למה שמגודר מנקודת מבטם בתפיסת העבודה הישראלית-החרדית-מודרנית, החרדים נוטים אל

25. שיה הלבנה, שלזתמתי, ירושלים: תולעים, עמ' 59.
26. שם.

המקורות ואל הסגרות, ומבנים את ההווה בישראל העבר כפי שהוא עולה ונוחם בחינתם כיום, בעשורת כן, הם יצרים פסיפס של משמעותות מקטסטים מסוימים והצליחות היסטוריות שונות, בתחום הפיננס שישם שני מקורות:²⁷ הטקסט הנוצרי והספר צדיקים עממיים. הטקסט הנוצרי, השוכן במפרש הכתב העברי, התקטסטים המקראיים באפשרים את חזרת הקהל "המקור" מקראי ואת יצירותם של רש"בים מקראיים ומשמעותיותם לחיי היומיום. בחוזה ומינו של מקטסטים מאפיינים קבוצות דתיות שונות הפותות אל מקטסטים תיביים כדי לחזק את הדיווח ולהפיק את רשותנותיהם.²⁸ חופשנו זו חזרת באופנים שונים אל חברי הקהילה, וקצרה הידיעה מלעסוק בכל היצירה, לכן נמתייע במספר דוגמאות בלבד.

בספר בנין עולם, מופיעה פרשנות לסיפור בני ישראל במדבר והמון, הקשורת אורח לפרוש רש"י ולפעולה של מי שמכוננים תלמידי הכמים בזור היה, פירוש זה מתייחס לכתוב בספר שמות ט"ו, 33-33: "ויאמר משה דה הרב אשר צוה ד' שלא העמר ממנו למשפחה לדורותיכם" וכו'; "ויאמר משה אל אחיך קח צנצנת אחת תן שמה מלא העמר מן דעתך אורח לפני ד' למשפחה לדורותיכם", בהתאם לאופן המחשבה בקהילה חזילה מרבה פירוש רש"י:

רופח רש"י: "לדורותיכם" - כימי הימיה, נשריה יקדוה מוכיחם: למה אין אדם עומדים בחזרה: הם אומרים: ניה מלכנת הפקוד ממנה - מדינת נמפרת - הוציא להם צנצנת מן, אמר להם: ראו דבר ד', שפשו - לא נאמר, אלא ראו, מה יתפשו אורחכם, הבה שלוחם יש לו לפקוד להנין מוון לירואו, צביל רש"י.²⁹

מיד לאחר מכן מוסברת השיטה הנחונת בקהילה לגבי תלמידי הכמים כיום: "בזוהר, אין על פי שבישי ימיהו כבר לא ידע מן מהשמים, עם כל זה העפנה המונות לזולתיו הכמים שבכל הדיות ממינתה להיות בדרך נס נסור לכל צרכיהם, ולא שטוהו אלא גילוי הגם... הנכחה לישראל מה שצוה להניח למשפחה מלא העמר, ליראות לדורות כי הקדוש ברוך הוא מסייע לנו שנתון נפשו לקדוה דתית, ואף על כן שאנו באופן נעלה מה [של ידיות מן מהשמים] מכל מקום השנהנו תפריטית ישנה

27. מוסר על שיה מקורות אלו יש עיסוק רב בנושא החיפס בין גישותן להשמולה, אולם אין באפשרותו להקיף את כל הדיון המרכזי היה. הדיון במאמר ידוע רק באולם דייטים הקשורים לחיפס המצטנה, לדיון מפורט חושבו כנעשו הביטוח וההשמולה בעולם הליטאי ואת פי הלבנה על פי שיה, השליח, באר יצקב.

28. דאר G. Aina, "Return to the Scriptures in Modern Israel," *Bibliothèque de la Revue des Hautes Etudes Scientifiques Religieuses*, XCIX, pp.101-131.
הדיון *Return to the Scriptures in Modern Israel*,
N. T. Ananisman, *Bible Believers: Fundamentalism in the Modern World*, New Brunswick, NJ, 1987.

29. שפה כבין עולם, עמ' קצ"ט.

הקהילה. בראיון עם בנינו ישיבה מבכרת "העילוי" (כינוי שהרביקו לו חברי לישיבה) אשר לראות כיצד התקטט המקראי מקבל "חיים" חדשים, ומתרגם לזיכרונות של הלומיד חכם בזיוי היומיום במציאות הישראלית:

שאלה: והבנתי את האירועי הוא מצב של לשבת ולהתחבט שובן ייפול מהשמים?
 חברי ישיבה: כן, בספרות המסורתית זה מושבי נכון. זאת אושרת אדם שהוא מצויץ לביצת לשבט שהוא חלילי על הקדושה בייך הוא זה מן הגדרה של קן. שזה דומה מאוד גבירה זה בני ישראל במדבר, זאת אומרת תקן כל הנושא של הקן הוא נושא מאוד רחב מבידועות. זאת אומרת, מה זה הקן? זה מוזן והתני עם נשפי כבוד, ואם ככלל זה זה מוזן נשפתי זה היה ככלל מוזן רחמי או משה רבנו לא אכל ארבעים יום וארבעים לילה והתקיים משהו מסוים. זאת אומרת, התן שלטו במילים מסוימות התן שלטו מחובר לנשפי שלטו אדם יכול להגיע למצב מסוים שהמצב הזהוהו בו ישירות כל כך חזק שהוא מתקיים מתקיים הדרתו... נמו שהיה הרבי הדרתי מתקיים מהמציאות הנשפית, כי התוף שלטו אבל אם יהיה התוף אז התוף יכול להתקיים מהמצב הזהוהו, זה הנשפית הדרתי.

מדובר "העילוי" עולה כי התלוח כמן היא התלוח המורחבת באל, והיא מנשיית כאן כמצב האירועי של הלסוך בקהילה. חלות זו באל מצביעה על שינוי ביחסי התוף והנפש. המדויי חכמים שנאמרו להשליט את הרוח על התוף ולא להפך. לפי פרשנות זו, קיימת אפשרות להתנתק מאירועי התוף ולהתמסר באופן מוחלט לנפש ולעולם הרוחני. סיפור המן מוזק את האפשרות לזכות בנס ומחוד גם את האפשרות כי השקעה בלימוד המתנה את כניעת הפרנסה של הלסוך בעולם הזה. נרטיב המן כמדבר אנו רץ אמצעי מפורז או סמל מקורש, הוא פועל כמבשר דרך להחיות רעיונות תנ"כיים ולשיקום לחיי היומיום בעיצוב חדש. בר בבר, חברי הקהילה משתמשים בסיפור המן כדי לחזק את האמונה ביסוד הנטי חברי היומיום שלהם. שימוש המעלה את האפשרות להתנתק מן המסורות התורף לעבוד ולפרנס. תפיסה נשית זו, העולה ביחס לדאגה ולחיות הפרנסה, מנציחה אבל חברי הקהילה בעיקר כאשר הם עומדים מול האדם על ערך ההתנתקות. איום על ערך זה, מתפרש כמסכן את קיומה של הקהילה. במובן זה, האיום הקיומי על חיי הפרט מתגמד לעומת האיום הקיומי של הקהילה, הגלוי, לפי פירוש זה. בפועל המסורת הלמוניו והדתניים. האמונה בהתערבות האל באמצעות המן, מלמדת את התורה כי האדם כפוף לחסדי האל כפרנסתו, ולכן אין בפעולת האל כדי לסייע לו בתחום הגשמי אלא רק באמצעות הדבקות בלימוד ובמסורות. בדרך זו מתחזקת המשמעות המקראית של האל ביחסי עם הפרט.

בשנים האחרונות מתפרסמים ספרי הדרשה רבים המיועדים לחברי הקהילה החדידת העוסקים בענייני פרנסה ומסוך. בספרים אלו ניתנות עצות שנעוצו להבטיח הצלחה בתחומי הפרנסה, ככל לפנות בעבודת האל ובייחוד. כבר מסתייגת העיתונים אפשר ללמוד על המגמה הדמסרית של סקטטים אלו. וחברות

ככל וזו דודו שלא יחז כפריעים לשקויה, ומסירים מנו על ריך ארץ ועול המנוע...³⁰

באמצעות השימוש בפירוש רש"י המוכר מודיע כי בכל הדורות הלומיד חכמים היו מוגנים, וזי פרנסתם הוענקה להם בדרך נס כמן. כלומר, ביטחון כלכלי הוענק להלומדי חכמים בכל הדורות בהתאם להשקעתם בלימוד התורה הדרים נשיות הנסורות. כוסר ההשכל מופיע בהמשך: בימנו כל מי שנתון לנפש בלימוד התורה, מותרת ממנו להלווין הדאגה לפינסה בחיי היומיום. הפירוש לנשיב המן במדבר³¹ מתקשר פנמים רבות אצל הפרדאניים הדבותים לספק: "לא נתנה תורה ליהושע אלא לאובלי המן, ושניים להם - אוכלי החממה" (ספרי). בשלח ייפיע ב: רמתי בשלח). אפשר ללמוד על שיטה זו מן הראיון עם חברי ישיבה מיוזשילוי. כך הוא מיריש את התקטט המקראי כאשר נשאל על העבודה, כפי שהוא מתפישית כיום:

ישיבי הפרטי אוכלי המן, לא היה להם מאיפה לקנות בגדים. הם פשוט היו נשו מהמן ממש רק מהמן, כותב שהם לא החלישו את בגדיהם ארבעים שנה - כי לא היו צריכים. כלומר לא היה להם שום צורך בהחזקה נופתית: אוכל, עבודה, כלוב, או מכון שתמורה הוא שנקראה לזיוי המכרבי על מה רואים את זה שלא נתנה תורה ליהושע או שמי שמתקטט בורה אמור לו לעבוד? כמו כן התורה עשויה נועת לאנשיב מסוימים היא נתנת לאומם אנשים שהאל מספק להם את כל הצרכים שלהם. זאת אומרת, אם נחמד מבחינת האירוע של מי שמתקטט בחירה, או האירוע הוא שהוא יתעסק, יש בחורה בלי לעבוד בלי להתקטט במבדח, לא במלגוש, ולא בחורה ולא ככלום יודעת בו יחס הלילה. המורה יתקן רק למי שהוא מספק לו את כל צרכיו: ומי שלא מספק לו כמות? כמה מהמסמים? אין חייב?

דרך הפרשנות של נרטיב המן במדבר, המורחב מחזק את אירוע לימוד התורה בקהילה כיום. ייחודיותו של הרעיון זה נעוץ בהיבט החיסי בין נפש לרוח ובין התוף לזרכים הפיזיים-קיומיים. במובן זה יחסי התוף נפש מוגדרים על פי החיס בין הרוחנית לבין הצרכים הפיזיים של התוף והצוי. רך התוקם של הארוגים יפיל לקים את הקדושה. כלומר, נטייה מן העולם הזה הפרשנות עירפתי על פני דרך השילוב של אלמנטים נשמיים בעבודה עם לימוד התורה. אדם שהיו מוקדשים ללימוד פטור מן העיסוק בארציות ומכוח לו כי האל הוא שדאג לפינסתו. הרעיון זה מורה מוטיב חוזר גם בייחודות וגם בטקטיט שבמבר אנשי

30. שם.
 31. משל המן החמי עם שחם הפינסה עולה בספרים רבים והקשרים שונים. ראו להשפ: א' משי זהב, ליקוט דברי התענוות על ענייני פרנסה, עמ' ג' (לא שנת הדאגה לאדם).

קצרות אלו מקורן על פי רוב בקבוצות חסרות שונות, אך נעשה בהן שימוש כחגים ליטאים, כן למשל מדיני עני להשלמת נעשה שונות באפורה: "עסק חזרה הוא סגולה להצלחה - אמר רבי יודישע על לוי - דבר זה חשוב לזרזו עשני בנביאים ומשולש בכתובים - כל העוסק בחוה נכסיו מצליחים לוי".³² כלומר, כל העוסק בחוה פורטתו תגיע אילו אין לו כל צורך לדאוג או להפסיק מקורות פרנסה במקומות שונים, אפשר ללמוד על כך גם מן העצה הבאה, בארזי מדרין: "מי שאין לו פרנסה יעסק בחוה ואחר כך יתפלל על פרנסה בוראי תתקבל תפילתו".³³ הכותבים מייחסים את הקשים בחיי הפרט להפגית העוה לאמתה וללימוד התורה, הם מדינישים כי התרחקות מן החיים החזיתיים והעיסוק במפרים הגשמיים (בעיקר בפרנסה), מהווים מכשול עיקרי לאדם. רעיו זה בא לידי ביטוי גם בספרו צדיקים,³⁴ הוהתחמות לגם מציפה באופן בולט בספרות הליתים, כמו גם בספרות החרדית לבני תורה. ספרות הליתים החרדית עוסקת ברובה בעיצוב דיוקנו של הצדיק ובגם הכרוך ברשתו וגלום באורח חייו, סיפורים רבים ממפרים את מידולו של הצדיק במשפיעות שפע רב על העללה, על הסתברותו ועל פירותיו.³⁵ בספרות זו מתחזקים הסיפורים שעלו מחדשים של צדיקים ולחונם, המשובצים בבסיס מורבים משום אמונתם ודבקותם בחיי למורת, הוצגות בספרות זו מראה נמטה בולטת של היתחמות לסגית הפרנסה, לפעיקת שהיא מעלה ולאפשרות לפטר אותה, היום לסוגיות של פרנסה העולה מספרות הליתים, מחוג את הרעיון כי ככל שחלמי מוטף אמות ירואת שמיים, כך תוכה בנסים רבים יותר, וגם זוהי כמתיים אלו לפיטוחו המסודרת את חיונה של רמות האל במעיקה חסר לאמאמיים, הרך זו מטמטמים יטרות היראה שבהשגחה האלוהית רמתה האל במעשי ובקצאי, המשתמש בנסים כחלק מועצו על תטא האוניטה.³⁶

ההפרס הגנית פולאת דמות האל המפרנס מצויה גם בספרות המיעוט לבני ישיבות, היא אמנם עולה בהקשים שונים, אך אפשר לראות כי היא מופיעה בעיקר כאשר עולה החשש הכלכלי ומתחזק העורר לעודד את העיסוק בלימוד, המסר הציקרי הוא כי עדיף לעסוק בלימוד ולא בפרנסה, כך למשל, במסר בני עולם נאמר:

- 32. מדרין קצי להשלמת נעשה, מליקט מברי הייל ומספרו"ו, ביריבן השני א, (ללא שם המציא לאור), ראו שם עמ' ג', עמ' ג"ב.
- 33. שם.
- 34. דיוקן הצדיק בספרות החרדית הוא מותב מוכרי העוה, הוא קטור ליטמו בהסודי כיצאר ספרותו, ראו: ירלאן, "עריצים מרובים בסיפור הליתים בעולם החרדי", מעלה קריאה 22, עמ' 43-68.
- 35. לזכרה על ספרה לידים בקהילה החרדית, ראו: י. ויליאן, 'מוטובים מתיים בספרות הליתים בעולם החרדי'.
- 36. בנידוד למוחבה המיקראית לבני יחס גוט האלוהות, ראו: י. זקניץ, "מגנני בקה מסיפורי נסים בספרות", עטות למקרא ו, חספר, עמ' 61-73.

עוד יש לו לאדם לחקק מהשברו במיסתון בהו ראחי העמל והעוהה יחסי שיתבאר לו דברי חזינו הקדושה תרבה יחסי כמה שראוי לו בנות טבעו, עיני מספר ראשית תכנה שני אופיין פ"ו חו ליטמו: ובמפתח של פרנסה יש בו הנותן לחיך לדעת כי יש בורא ארוב מציחו על מרשיו וידע עניינו בטוב לו, ואם אמתו לאריון כמה ששטעו מציחו, מציטו ששטעו לאצטו חידים כענין דמותה על ידי אלוהו דל הייתי יצא היסיום כל כך מפני הדיבקות מחשבתי במרה ויראה שמים ובבטיחה, כל שכן במרה עצמה, אם צמל בה בנאי בכל האופנים המכארים בדבי דמותו וי"ל.³⁷

בהמשך, המחבר מביא סיפורים מיוחדים של הלמידים אטו וכו ליטום בפרנסה, וקובעו עזרה מן השמיים, בוחים ואריות גם העוהים כגם מציקה ודוחק כלכלי, הרחשו עמיים רבוה כראונות, בשלך מן המקרים, הופיעו ספרים דרונים במתיכיים לסיפורים על צדיקים, שאפיקו את הספרות שקראו הפרואינים בלוחותם וראו הספרות לבני תורה, בראיון עם הלמוד ישיבה הוא מצטט מן הספרות (היתחמות לספר המאמץ לעמל המשתלל), חוך שהוא משלב את המסור על אילפא רבי יודין:

במור ישבו קורא מן המצאי: 'המרא במסכת ברכות (ו) אומרת: הוציל לבא לבית המטל ולא בא, ויש אחד הקביה משאל בו... ואם לזכר חרמת הלך, אך נגה לו מאי נמצאו: עוהה לו לבטוח בה... את רואה שבמפר מטיפה הפרישות הכאה: אדם ששנדר יח אחד מתיב המכסה בגלל השתולות לפרנסה, מה הוא מייחז ככרז דקביה הוא לו, ואם הליתו נבעה מחסרון בטיחון בה, הוהו חזיוו שוטה לו רוא קללו של הקביה, הוהי שלף ויחיה נאמה ממבר להם שנקטב מעברו באמש השגה.

מומט, ולכן החליטו שגם צדיקים לצאת ולענות השתולות לפרנסה, כשיצאו לדרך ישיב לאביל ליד קיר, ואו שפע רבי יחון מלאך אומי לחברו: נמרון צליות את הקיר תורנים, 'שמונהים ודי עלם העוסקים כודי עשה', רואים או שאני על פי שפתותם הוהו דחוקה ביהוה, ויהם חשבו שחייבים לעשות השתולות כו, הם סיכנו בכך את נפשם, נבעט אבדו את שלמם.

את יודעת מה הוהו של המיפור? שרבי יודין אמר לחברו: אמה שפעת את המלאך? אז הוא אמר לו, לא: אז הוא אמר לעצמו כמראה שאם אני שפעתו כגוואה שאני עיקר לחוד ללמוד תורה, ואילפא באמת לעומתו חלו לעבוד תורה עשיר סופל... אחרי עשר שנים הם נבעטו, באו ראה מה הטוב של כל אחד רבי יודין הוא ראש ישיבה ודי מלוח אילפא הוא אחלה עשיר כמבא... רבי יודין חי מסורו של רב, יש לו בגו, ויש לו לחם וכו מה שגבא עיני, והוא גם חלימו תגם גדול ואילפא הוא רק עשיר... בקיצור ככל הפרק הוה הוא'³⁸ [מתבר הספר המאמץ לעמל המשתלל, כפר' ו] מסכם את

- 37. ספר בני עולם עמ' 5.
- 38. המחה לריו כאור, המאמץ לעמל המשתלל, עיקר לחברו את נדרי תגנת המשפלות במולת דיים, שרשם, פרישות, מלמדת העמל העבית, יודשים חסדי.

שונים.⁴¹ השימוש במיטביים נסים ופלאים בקהילה הליטאית מופיע בדוקר לפינסה בכל פעם שזו נתפסת כמאיימת על חשיבותו והיציבות של מליטו. בדגמים אלו גובר השימוש במיטביים של זם אשר הופך בעל פוטנציאל רב להרפתקת כוזבו של כל אדם כאירוע רגיל וצפוי.

ג. חוקן החסר המליטסי
שימוש ביסוד הנס כפרנסה מאפשר העברה הדינמית של כל פעילות והתערבות במישור הנשמי לחתום זה"אין בריחה" או למישר שולי בפעילות המבנה את חיי היומיום של האמין.⁴² כדוגמה לכך מתגבשת השקפה מיטבית לעולם החומר המוכתה אל האפשרות למצא ולדיאלוג עם האלוהות בעולם. מחשבה מסוג זה איננה מתודגמת על ידי מוסדות הקהילה להתנהגות נורמטיבית. מצב הידע מתח בזוי היעדרים. כעת שמודיש פירוש המעורר גישה מליטסית⁴³ לקיום הפיזי בעולם הזה, פירוש המבוסס בקריאה "בערות השם" וברידע "השליך על ד" יהובך והוא יכלפך", חברי הקהילה מחקשים ליישם דרישות אלו בחייהם הפרטיים. הלחצן לפי מיושם זה איננו יכול לזכות לעצמו כלום לבחירה ולהבנת של תעשייה ומקורות פרנסה, הוא כפוף למודל הנייטליזמני ולכלים שמסגל זה כמדינה התנהגותית, גופנית ומחשבתית.

1. חוקן המלחון

חוקן מוטבי הקהילה והתנהגותה לעבודה מודק מוטביים פולחניים בדתות המודרניות. כלומר, הקהילה חוזקת אז פולחן דאלי, על פני כל מגז אחר של עבודה, והתמססן לכך הפרטים בקהילה טסקים כאופן אובססיבי במלתי כפריים השונים. מהן דגש על דתות פולחניות וריטואליות מבני זם הוא אז המבחן בין חיי דת לחיי היומיום, זו מתקיימים חברי הקהילה כיום. הדתות החרדיות-ישראליות מניחה את האסקה (מטפנות), המלחון, הריטואליות והנס ומצביעה על הסתמכות של חוזה הליטא-ישראלי לביטחן של דתות עממיות העושות שימוש בהסברים נסים למעשי העולם הזה, חיוקם של פולחנים המים

41. זאקוויטש, "א לוי למודיים", ירושלים 1988, עמ' 22.

42. R. Swedberg, *Max Weber and the Idea of Economic Sociology*, Princeton 1998, p. 119; R. Swedberg, "Max Weber as an Economist and as a Sociologist: Towards a Fuller Understanding of Weber's View of Economics", *The American Journal of Economics and Sociology*, 88(4), 1999, pp. 361-382.

43. הרבין כמפנים ביהדות כמעט שאינו מופיע בספרות, ידעו מן העול הוא 1900: J. Wachenmark, *The Concept of Fatalism in Judaism*, Berkeley 1977; M. U. Alon, "Free-Will and Fatalism in Islam", *Jahrbuch Culture* 16, 1942; J. Rogerson, *Studies in Arabian Fatalism*, Uppsala 1955; עמ' 37-46.

היעדרן שלא משנה כמה אהה תשתדל, הסוף תקבל אותו דבר, ולא רק זה, אה תשתדל יותר לא כמה שתזכיל יותר.

המריאזין פוחח אפוא בציטוט מן הדגמא ומפרש את התייחסותה למחש שכן הפרנסה לבין האמונה. הוא מציג את הפרדון למחש בעידה כוונה: על האדם לבחור בחיים של לימוד ולא לתעסקי בטובותו. האל הוא אשר ידע לכל צרכיו, לאחר מכן המריאזין פונה אל המוסר, משם הוא כויר את המטל העיקרי המחוק בקשה זה, ובראשה הופיעה המלאך המוסר את הדיישה להסגיר במיטביי התורה. הטקסט משמש כאן לתגרות המשתדל המתאים ובא לדריך את המאמין הדתי לבחור בעולם ההודוני, המסורן, הבא לריו כישוי בחינת האמונה באל הכל יכול ובפוטנציאל הנס, ועד לשחרור את האדם מן הדוגמה הקיומית. מודל זה של אמונה מחליש את מודל האדם המערב בחיים הנשמיים.

4. עבודה, זם ומלחון בדתות החרדיות-ליטאיות

כפי שראינו, הנס הוא מוטבי מרכזי בחיי המודים והתח מענד לשאלה קיומית ולהחירות הפרנסה. השאלה הנשאלת היא מה אזו למדיים מכן על מנסות של דתות בקהילה החרדיות-ישראליות כיום? פניחה דתים לעבודה, עליים שלוש: מאסיים: מיטבייקציה של העבודה; חיוקן החסר המליטסי; והדיכוס הפולחניים-ריטואליים.

א. המיטבייקציה של העבודה וחיוקן יסוד הנס
חברי הקהילה משתמשים בחסכו הנסי בכל פעם שעולה מעוקה הקיים. ביהודים נדרשים להיות נדיים לפרנס, חסרי יכולה המיטבייקציה או הועלתית הם אינם יכולים להצטיף לשוק העבודה הישראלי. כפי מן אזי באפשרות לעשות כך כיוון שיצאה לעבודה מתפרשת כביטול חיוקן. כסטיה מוודמה חרדית ובאיות על המרקם העדין של הקהילה במקרים של מעוקה חרדה המרואיינים פונים אל החסכו הנסי, כלומר כלל שהמיטבייקציה המכלית גודלת. גודל זם המחה הפרסטי בין מה שמגודר קודש לבין מה שמגודר ארצי - הפרדון למחש הוא ההנשמה הנס. כלומר הנפעה הנס⁴⁴ איננה אירוע ידעו דיומן, ייחודי וחד-פעמי,⁴⁵ אלא כמבור חבוי הקהילה הליטאית, הנס כחתום הפרנסה הופך פופולרי, רב-פעמי ורן כנאלי. נסים רבים מופיעים בזמנים של מעוקה כללית בחקשרים

39. בהמשך לייחודי יסוד הנס, ראה J. Nickell, *Looking for a Miracle*, New York 1993, p. 11.

40. זאקוויטש, *The Concept of the Miracle in the Bible*, Tel Aviv 1991, p. 187.

של סגורה והצניעות האל, ושימת דגש על הישראליות הנלחמת בדפויות הזרות ומקיימת לניכוי ולפנייה של דרך החרים הצרית.

3. תגש ושמו: בקורת, מלנוז וחודו קיומיו

סקורות רשמיים ונעזו לייצג את ההשקפה המקובלת באידיאולוגיה ציבורי, אך במתכונת של ראיון אפשר לבחון את הגישות הביקורתיות⁴⁴ לעומק ולברר את סיבן. הורשה לנטישת חיי החומר והחומר על העיסוק במטרה, מעלה את תורת הקיום הסיוי ואת החשש ממה שצופן להם העתיד. חודו זו, מקבלת משנה תוקף בוויכוחים ורדיקלים על המצב הכלכלי הקשה שבו מצויה הקהילה בימים אלו. הכנייה הכלכלית-קיומית מתחדדת כשמוכרז בהיחם הפריטים של המאמינים. ובעיקר של הצעירים הנשענים על הסיויה של המדינה, המשפחה והקהילה לשם קיומם. הלחצים הכבדים להישאר בישיבה עירוני אף הולך וכתורה מקצועית ייחודית שלמה רוב חברי הקהילה עוסקים בהוראה, ברבות וכשרא מקצועות המאפשרים להם להישאר בארץ הקהילה. חלוקת עבודה זו יוצרת לחצים תעסוקתיים כבדים, אשר פתירות להם רק חללי להתבטב בשנים האחרונות.

הביקורת העולה מן הראינות מתמקדת כבעיית העתיד והחירה מפי הנחיה הקוראת לסכניות להשג מחוננות פתקיונליים למצב הכלכלי הקשה שבו מצויים רוב חברי הקהילה. כדי להסכי את ביקורתם מניחים המוראניים בעיקר את מנהגי הקהילה.⁴⁵ הפרשנות המיעוטת לעבודה וזכה לתגובה קשה המבטאת במבוכה ובחוסר אונים. אגנם התמיכה המטאפיזית המתעקת לתפקידו של הרוח הזה בהצלת העם הישראלי באמצעות הלימוד חוקה ומקובלת על רוב המוראניים, אך סקיה מתגלעים ותחשפים לעין בכל פעם שעליה שאלה הקיום היומיומי והמשפחתי הקהילה. כך למשל עולה מן הראיון עם "יעליה", בתור ישיבה צעיר מירושלים, המתח ביקורת על הורשה החרפה כי כל חברי הקהילה קיימים את חייהם ללימוד תורה:

בעוד שבחרות קודמים היה מוחזק היה בעצם שהיו לו תמיכה בעם לראות שאחד יהיה שגילה אחד יהיה רופא אחד יהיה זוג, אחד ילך ללמוד בישיבה ואחר יהיה... כל אחד

44. לביקורת עצמה בחברת החרדית, ראו: ק. קפלן, "יש וקצת רציע בחברה שלנו רצוננו להכיר את האמתי: ביקורת עצמית בשית המופי של החברה החרדית בישראל", ש. וילקוב (עורכת), מיעוטים, דוים ושונים: לקטנות שגולים בהיסטוריה, ירושלים תשס"א, עמ' 329-330.

45. על תגש הביקורת של צעירי הקהילה כלפי המנהיגים ראו: N. Stauder and E. Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers".

לך לני דרני, כי באמת המורה לא אמרה שכל אדם צריך לשבת וללמוד כל היום מדומה ער הערב... אבל היום אין לנו כוונה כי בסך הכל יש חלק גדול מהציבור היהודי שהוא לא שומר מורה ומצוות וזאת בגלל בלי לעשות שום סלקציות שולח את מלך עולמו לבתי המדרש ואף אחד לא מרעיש את עצמו מיעוד, או אגודת המעשט מוטלת עלינו להשיבה למלאת את החסר, ולכן אבחנו גם אם הילד שלי היה צריך להיות, אם כל אחד מה מתנדב לפי רצונו, היה צריך להיות זוג או אני לא יודע מה או אבחנו ענישתי לא 12 השבטים שכל אחד עושה את החובה שלו, אבחנו שבט אחד מנמנעם שצריך לקחת את החלק של ישישתי הילמוד מנה, תחטא הוא בא לניו כישוי כשרים כמחיר שחובבה הוא: מכלה שריא משלמת בגלל האידאל היה, ריא הרב יניד שאחא מכניס למשל אף תלמידים למקרה, מאז יוצאים למשנה, עשר יוצאים ללמוד ורק אחד יוצא לתורה.

לדברי המראייני החרוה הקודמים חילקו בין מי שבתור בתורה לבין מי שבתור בעבודה. הוא מתאר את הייחודיות של הרוח היה, כמיעוט אשר מוטלה עליו חובה הלימוד של כלל עם ישראל. מתוך קטע זה אנו למדים כי הסבר אוידיאלוגי-סמאפיזי זה אכן מקובל בהשקפתו של המראייני, אך הוא מוסיף דברי ביקורת. לדעתו הקהילה החרדית שאליה היא משתייך משלמת מחיר כבד בשל הפיכת הלימוד לאידאל ומניעת חבריה לצאת לעבודה. הוא ממשיך ומסביר את הביקורת שלו:

זה תפיסה עולם של חברה מאור ששניה, ריא שלא תרעם למשך לחתמנה, חברה שטאור שניה על עצמה גם אם אמה בן 19 או בן 20 אמה צריך לשבת בישיבה, אסור לך לצאת לחוזה, יתר מזה: אסור לך לדעת מה קרה, ובעיקר, התאמדות שלן ה: בעצם לבידות מהתמודדות... להטור, לא לדאוג, לא לקרוא, לא לדעת, לא לשאל, לכן החרבה החרדית רואה את העבודה כרוח כמו שלנו של היום בעצם את הלעג לחובת הכעס נמעת ממנו... ולא בגלל רוקא הערן של לימוד תורה, אמה רואה את זה הרהה גם מער בני ונער כתובה החרדית שלמשל מכירים בעבודה הזאת שאין להם את התעניין ללמוד אבל בגלל אופן הם משתחילים לדאוג שהם לא יוצאים למטרתו חילונות, מתחום העבודה הם נטו למצוא להם עבודה מתוך מטרת וחת בני שישארו במטרת.

ביקורת זו כיווה לשמירת של הקהילה החרדית חודת אצל מוראניים צעירים רבים. בתור הישיבה מסביר כי כניסה למעגל העבודה מצטיירת בעיני רבני הקהילה כציאה מן הקהילה אל החוזה, משמע אל החילונות. ההתמטות מוצאת כסגן של כוונה מהתמודדות, ממוכרת עם הור ובמחלף הוירג טורטם חלונות (כמדינה, בחברה ובקנייה). "יעליה" מתאר בגישה של דגנה את הלחץ שבו מצויים צעירים חרדים רבים בתוך הישיבות, אשר אונם מתאפסים לניח הלימוד הנדרשים שם:

כעצב הזה הוא לא יכול ללכת ללמוד להיות רופא או ללמוד משפטים, מה שהוא יכול

לעשות זה למעשה לעצמו כל מני עבודות מדינת ישראל שישומו, מה שרוב הסדר מתאר את מה שרוב בעלי, או זה מה שיש לי למעשה. לא... אבל הוא לא יכול להחליט ללמוד באזור מסוים אחרים... אם היה עושה את זה או אפילו חזרי גם שבתוהה ושבתוהה הוא כבר לא שייך למסגרת.

מחזורי זה בעלי כי גם בחרי ישיבה המתלמדת לצאת לעבודה, מצד כי מקצועות רבים אינם מתחילים בשל יחסם אליהם בקהילה. "דעלוי" נעזר כי במצב כזה כל מה שיכול צעיר לעשות הוא "עבודות מוגדרות" ו"עבודות שונות". הוא מבין כי גם המצאות הישראליות מודרנית הודות המה לקצועית אצרה מאפשרות לבחור הישיבה להשתלב במעגל התעסוקה במשך הישראלית; במובן זה, כפי שצוין לעיל, בחורי הישיבה מאירים את המרכז שבו הם מצויים בתוצאה מן הדינמיקה האידאולוגית להישאר בישיבה ולחייש זמנם ללימוד. גם אם בחורי הישיבות יבקשו לצאת לשוק העבודה ובין אם קיבלו מעורר המצב ובין אם לאו, לרעה הם עדיין מצויים במרכז מסוים אשר אינו מאפשר להם לצאת מן המרכז אשר מללו בעבודתם מראש הדינמיקה העבודה.

המרחב בין הצורך להתנסות כדי להתקיים לבין הקיום היחסי של הקהילה ושמירת המשקיעה מוגדר בלתי אפשרי והרמזי. חובת השמירה וההתמודדות עם מחוץ זה מופנית מלפני רבני הקהילה ועסקיה אשר לשעת בחורי הישיבות, אינם מסוגלים לפתור את הבעיה התעסוקתית והכלכלית בקהילה בשל הבודד הרב של ההסבר החיצוני. בחורי ישיבה נוטה פורעניים מתאר כך את המצב:

הב לא רוצים לעזוב אלטרנטיבה לעולם החוץ. הם מצויים שותרה לא ימצאו את עצמם מלבד שתיבה והם במסגרת. הוא לחיטוב בדברים האלו מה צריך מהם והם חושב כמה וכמה אופן לבצע את כל התפוצות האלו. זה הדינם מאור מסוכסכס היה עניין רק לאנשים שהם ששטו ממש גורלי חייהם. הם גורלי הורה מוגרס בדימה לא רגילה לא מנוצחם בדימה של יב בדימה נכמה. את מבינה. המש מוגרס דור מן המורה הראשונה רק הם יכולים לתת את התפוצות לדור הזה דים גם להם אף אחד לא מבטוח בלום אחר שלישים שהם זה יכול להצביח כבישיל... מדבר שותרה יורחב על עולם יודע אם אמה לא לפתור או לפתור של דבר הדין את עצמם שותרה מניע אחר לא מצויים לשמר מצבים כמו שבעולם החוץ יש המון בדימה עם העובדים האלו. ישנה מצויקה בלתי, ישנה בדימה העבודה, יש בדימה עם המורים שלא מצמצם את עצמם בלימוד ולא מצמצם את עצמם בעבודתם וכל הדינים האלו יוצרים חושה של חסוק במפנה. לעדיפים לחונן ולחייש האלה לאשר לבד עשוי ירדיות למינהן מוגרס לקצה ופתאום אמה מצוי בעולם חדי המצטי על כל מה שועשה. זה מאור קשה ומאור מסוכן. זה גישה של מנהלים.

מראיין זה מצביע על הרילמה שבה מצויים מנהלי הקהילה בינם, לעומתו, מנהלי הקהילה שותרה מכל עיני בתגרות האידאולוגיות הקיימות בקהילה.

זאת בשל המרחב המצומצם היחסי אסון כעתיד ומורכב עולם החוץ. הרילמה המורחבת היא דילמה פנימית, אך המרחב ששני צדדי יסודית דדת גודל יחודי. גם המרחבים עצמם, למרות הבקורות שלהם, רואים בלימוד החוץ ערך עליון ואין זה דרישה לערוך שיעורים בתחום זה. כך רוב החוקרים אינם מציעים מתרגמת דומים יצירותיים. הבקורות איננה כיונה כהגות המלומדים וצריך האמנות, והיא איננה מאפיינת בדישה או בממיהה ליסוד רוח חיה.

סיכום

יחסם של החוקרים לעבודה הוא פני הבניה טקסטואלית הנכללת דן התגרות לחיטה ישראלית-ציונית-מודרנית, בדואה ליעדם את העבודה בדת, והן בקורות על כתבי המסורת ביחס לעבודה כגור. בחתוך של בדימה נמקן של מקורות מובנת הדישה החרות לעבודה כיום. גישה זו נסמכת על הקצוץ ומצבה אליו. חתוך הורחבה מובא כמסמך של משמעותי דבולל את ראייה כקום, כאיום לקדושה וכפעילות שולית במיי היומיום. לפי השקפה זו האל הוא המפנים בשור המאמין הרוחי המקדיש עצמו לפולחן קוסמולוגית המקפדת לימוד. בבסיסה של משמחה אמונתית זו, פומנה מערכת קוסמולוגית המקפדת בין פעילות לפעולה המוחזקת נטינה ופרישות מענייני העולם הזה לבין הופעתם של אירועים גם בחייהם של המאמינים המפנים של קשים וחדת הפנימה. גישה נוספת זו מתחלקת דווקא בקטגוריה הישראלית החדה קדושה. של עלייה מוחלטת של הכניסה לשוק העבודה הישראלית החדה קדושה. משמחה זו מכתה המונח אדם כמותי פרויקטיבי, חסר כלים לעיצוב תוצרת של חופש פעולה. של מקצועי דרובי פרנסה. מעמד העבודה הדמות האדם המובנת מצטרפים לפירוש השלילי-רומני המקנה לעולם הזה, אשר מוכיב הארציים (בעיקר הפרנסה) מתורגמים כאיום לקדושה.

הבניה הפרט הפסיד הכללי פרויקטיבי מעודדת מחוץ פנימי ובקורת מצד בחורי הישיבות. הדישה הנסית ביחס לעבודה איננה מאפשרת הגותם של העובדות הדומים לחיים החומיים ומונעת להעמם בדיה של אלטרנטיבה שולח מתבקש הפרט, לבין הקיום הפיזי שלו הוא מצביה מרכז בין שני דרכים למאמץ הדתי: "לחפזים או לחכות לזמן"; חידן המופיעת קוראת לאמון לסוג מן העולם, לעסוק בפולחן האל ולעסוק עצמו לחסויו. גישה זו כוללת תחומים דתיים וקהילתיים רבים, אך מתייבת השלמה עם חיי עוני, דוחק כלכלי והיירה קיומית חיונית. לעומתה, חידן השנייה משלבת עבודה גשית בלימוד תורה, גישה זו מניחה כי הפסיד הוא האחראי על קיומי הפיזי, אך בחייה זו

46. רשות: זה כבר... ללמוד תורה חידן א"ל".

נתפסת בוודיות הישראלית כנירה ברמת הדעות והאמונה בקרב חברי הקהילה. איננו נראה זו יזל לחובל לאובדן הזווית החרדית ואף לדחיקה פיזית או סימבולית מנבולות הקהילה. מלבד זה מתריח את הבטח הימיומי ופצויר ביקורת ביקר חברי הקהילה במקרה של (נגד ה"מלונות", נגד המודל הפסיכטי של העבודה וכדומה) עם זאת, הביקורת עדיין נותרה מרוסנת אמונה מרוגמת להיגיונה כלכלית-תעסוקתית או לתנועה מוחא אקטיבית נגד הפרשנות הקיימת. כמי נן, גם הביקורת נצמדת לקאנון, והפרשנות המובאס מן המסורת גם הם זוכים לביקורת וממלא אינם פטורים שני.

הפרשנות העסקה בקהילות היודיות נבחר מלמדת על פשרה אשר באה לידי ביטוי בחלוקה המקדיים והגמולים דתיים בין הלומד לעובד. גברים בקהילות יהודיות שנות דור עסקים בעבודה הכפרסה ומקשו את מצוות הלומד על ידי כך שקבעו ערים לומד, בעוד מינינו נבחר - המצטיינים במישור האינטלקטואלי - הורשה לעשות את הדרוה אימונה, ודה טמו מראת לפוטנס. הלומד פורנס על ידי משפחתו או מקיפה העיבוד באופן הלונטר, י. מנינו זה אפשר את קיומו של קיומן עליימם אשר מימש התנהגות אקטיבית בעודו חלוי בלבנת בעלי הבתים. מאפיין זה של חלוקה בין לומדים לעובדים ליי גם היום בקהילות החרדיות בארצות תברית, באנליזה ובמדינת אחרת. על רקע זה יש לראות בקהילה החרדית בישראל התבטות דעת "יודיות אשר התפתחה לאור המדינה היהודית המודרנית והישראליות המתבטת.

כדי להצדיק אידיאלוגיה סגפנית בסביבה מודרנית יוצר מייסד הקהילה 'מדרוה דתיים כנון: הדיאות קולו של האל בוזי הונמות, שלובב של מוסריים תר"כיים. בבית הספרים ספירטואליים לאידיים בעולם הזה, הנפנה מנבנת של נסים, הבנית דמות אדם בעלת אפיינים שונים וטרנספורמטיב תפיסת האלוהות הרחמו עם הפרט. אבל התבטות בביקורת לשנות אף דחיתם ואם מצבם המציאות מעזו את הרצון של בחורי הישיבות לשנות אף דחיתם ואם מצבם המציאות שבה חיים בחורי הישיבה הייתה לחצים הנבצים בעיקר מהירושלית להשיף בשוק העבודה ולטול חלק בנמל הביטחוני. בניתוח הטקסט הרשמי אפשר לראות כי בכל שורבטים הלוח הכלכלי, העני המצב התעסקי בקהילה, כך גנבות הוודסה דרשמה להישאו בישיבות ולהתנסו ללימוד החרה. בעוד מדרים שנים בחברה קוראים לחרים להתסוף ולטול חלק בעובת מודרנית, ואשר מספל עליה לוח כוד לאטימיליטיה תעסקות, מבר הוקא השימוש במשנים פטיליטיים ובוטות אדם כלוח פרויקטיבי. הבנית השוט האונטי, העיסוק בריטואלים, הפולחן והאל האמונה נוסים מעוררים מבוכה חושש הולך גנבו. מצד אחר, חברי הקהילה עדיין רואים ביצאה לעבודה איים על הקהילה כלומר

47. על התנסים ביר בעלי תנסים לחרוה ישיבות, ראו: י. כיינן, עת לחקיק נעת לתבונן: מסה היסטורית על דתו של בית ישראל מאז צמח מאצו ועד שוב אליה, ירושלים תשנ"ט, עמ' 146.

החיריש של כתבי הקודש מקולב עליהם. מצד שני הם אינם שבעי רצון ממצבם מדיים אספנטים חסרי דימוניות, עניים, כלוח פרויקטיביים המצפים לפוטנס מן השמיים. כעזרי הישיבות מתחמים בביקורת ומבטויר הומוימי חקיקה, לפניקנס הכלכלית ולאחלה ידם במישור המקצועי ובמישור החרה. את ביקורתם הם מפנים בעיקר כלפי התנהגות הליטאות, הם טוענים כי אל חשפ אורם מלכוד זה רום קוראים להם לתפש פטרונגו "יעריים מתוך המסורת היסודית, פחרות שנס יחוקן את הקהילה ואת דחיתם וגם יאפשרו להם התנהלות בחיי החול. הם מבקשים לשנות את מצבם אך בה בעת מביעים חשש מפערה ופאופיית חרתי של קהילתם. הם שואפים למנו אחר של חירות, ועם זאת, הם חוששים מן השינויים שיחוללו בקהילתם אם יתולכו בעולמות של כפרה.

ביקורתם של בחורי הישיבות אינה נעמדה מרגל אלטרנטיבי של התנהגות יהודית, אלא היא מהארה דוקא מצב של תנס אונטי, בעות סככות ומשברי וחת. בחורי הישיבות אינם מביעים כל רצון להשתלב בשוק העבודה והם אישיים לתלסון לכל סוגי העבודה בשוק, שבהם גם המקצועות הרוקרויים בחברה הישראלית. מובין זה הם קוראים לפטרונגו סונקציונליים מן האליטה החרדית שלהם ואינם מעורבים ביצירה ובחבניה של מערכת דתית שונה הטלה לדות זמירה לשינוי דעתונתי ומחשברי ביחס לעבודה ולפוטנס. כמו כן, יש לזנות כי בשנים שאופיסה העבודה מנוגת כל מן כחבטים ובקאנון, קשה למצוא שחרן יצירתי מבלי לתווך אל כתבי הקודש. מוח זה בין הרצון לשנות את הוויכוס הפונקציונליים של העבודה לבין ההימנעות או חוסר הרצון לעסוק ביערות דסקטואליים וחרדתיים שלה מהווה את המחנס העיקרי לשינוי חביתי, כלכלי דתי בקהילה החרדית.